

MARIA ALDEA,
MARTA VREMIR,
DANIEL-CORNELIU LEUCUȚA

VARIAȚII DE SCRIERE ÎN *DIALOGU PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNĂ ÎNTRĂ NEPOTU ȘI UNCHIU*, DE PETRU MAIOR. UN PUNCT DE VEDERE*

1. Introducere

Scierea în limba română cu ortografie etimologizantă reprezintă una dintre preocupările majore ale erudiților Școlii Ardelene. Toate încercările acestor corifei de a arăta „fîrea” limbii române, descendența prestigioasă a acesteia vor atinge apogeul odată cu publicarea dicționarului în patru limbi, cunoscut în literatura de specialitate drept *Lexiconul de la Buda* (1825).

Lexiconul budan a fost elaborat pe parcursul mai multor ani, fiind rezultatul eforturilor intelectuale ale mai multor „bărbați”, care „au intrat într-o cale grea, pre carea mai înainte nimine nu îmblase” și care „șieși mai nemurire s-au agonisitu”¹: Samuil Clain, Vasile Colosy, Petru Maior, Ioan Teodorovici, Alexandru Teodori ș.a.

Însumând 890 de pagini, dicționarul propriu-zis este precedat, în „parte<a>” introductivă², de o *Prefață către cititori* (p. I–VIII)³ și de remarcabilele lucrări ale lui Petru Maior, *Orthografia* (p. 1–53), respectiv *Dialogul* (p. 54–102).

Datorită vastității materialului, în lucrarea noastră am ales să ne oprim doar asupra conținutului *Dialogului*. Acest text, elaborat în limba română cu ortografie etimologizantă și chirilică, prezentat tipografic pe două coloane, în stînga cu ortografie etimologizantă, în dreapta cu slove chirilice, a văzut lumina tiparului la Tipografia Crăieștii Universității, în 1819 (ca partea secundă a *Orthografiei*...), fiind republicat, în 1825, „fără modificări, ca prefață la *Lexiconul de la Buda*”⁴. Mai

* Această lucrare a fost prezentată într-o formă simplificată în cadrul proiectului PN-II-RU-TE-2011-3-0170, finanțat de Autoritatea Națională Română pentru Cercetarea Științifică, UEFISCDI-CNCS, sub titlul *Câteva observații asupra variațiilor de scriere în „Lexiconul de la Buda (1825)”*. *Studiu de caz: Dialogu pentru începutul limbei române întră nepotu și unchiu, de Petru Maior*, la *Al 12-lea Colocviu internațional al Departamentului de Lingvistică: Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, organizat de Facultatea de Litere a Universității din București, în București, 14–15 decembrie 2012.

¹ *Prefață către cititori*, în *Lexiconul de la Buda*, p. (8).

² Vezi precizarea de sub intrarea 1039 din BRV.

³ Conform părerii lui S. Domokos (1994, p. 82), această prefață este atribuită de către N. Iorga (1969) lui Constantin Diaconovici Loga.

⁴ Cf. *Școala Ardeleană*, vol. II, p. 429, notă.

târziu, în 1834, *Dialogul* va fi retipărit la aceeași tipografie budană ca „Adăugământ”, redactat doar cu slove chirilice, în a doua ediție a *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior de Diceo-Sânmărtin⁵.

2. P. Maior, *Dialogul pentru începutul limbii române întră nepotu și unchiu: Studiu comparativ*

În cele ce urmează, vom expune câteva observații pe marginea *Dialogului*, așa cum este tipărit în partea introductivă a *Lexiconului de la Buda*, observații ce sunt rezultatul examinării unui număr de 17 exemplare, din care 16 sunt conservate în bibliotecile publice din Cluj-Napoca – Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” (BCU: 7 exemplare)⁶, Biblioteca Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „S. Pușcariu” (BIL: 4 exemplare)⁷, Biblioteca Academiei – Filiala Cluj-Napoca (BA: 4 exemplare, din care unul aflat în arhiva „T. Cipariu”)⁸, Biblioteca Institutului de Istorie „G. Barițiu”, Cluj-Napoca (BI: 1 exemplar)⁹ –, iar unul se află în colecția privată a familiei prof. univ. Valeriu Rusu, din Marsilia (Franța).

Examinarea atentă a acestor exemplare ne-a permis, mai întâi de toate, să constatăm circulația în paralel a unui text „fără modificări”, respectiv a unuia cu modificări.

Astfel, din cele 17 exemplare studiate, 10 dintre acestea (BCU – ex. 3 și 7¹⁰; BIL – ex. 1, 2, 3 și 4; BA – ex. 1, 2 și 4; BI – ex. 1) reproduc „fără modificări” textul *Dialogului* din 1819 (variantă-text pe care o vom nota D₁), în timp ce 7 exemplare (BCU – ex. 1, 2, 4, 5 și 6; BA – ex. 3; ex. Rusu) pun în circulație un text cu modificări (variantă-text notată în continuare D₂).

Referitor la textul cu modificări, notăm că nici unul din cele șapte exemplare studiate nu se caracterizează prin sistematicitate, în sensul tipăririi unitare și consecutive. Mai exact, din cele 7 exemplare grupate sub D₂, în 5 dintre ele (BCU – ex. 1, 2 și 4; BA – ex. 3; ex. Rusu), textul este reprodus cu modificări între p. 54–80,

⁵ Lucrare apărută datorită „grijei” lui Iordachi de Mălinescu, secretarul arhivei statului a Prințipatului Moldovei și „tălmăcirii” în românește a D. Damaschin Bojincă, juriconsulatul Prințipatului Moldovei.

⁶ Exemplar 1: cota BRV 1240, nr. inv. 260/1923, donație „biblioteca Grigore Crețu”. Exemplar 2: cota BRV 1240/1, nr. inv. 10/1940, donație „Direcția generală a Vămilelor”. Exemplar 3: cota BRV 1240/2, nr. inv. 1604/1923, donație „G. Sion”. Exemplar 4: cota R.F. D 5, nr. inv. 6900/1958. Exemplar 5: cota S.L. D 33, nr. inv. 33 / fd.v. Exemplar 6: cota D. 59, nr. inv. 59/ fd.v. Exemplar 7: cota F. 3060, nr. inv. 2969/1972.

⁷ Exemplar 1: cota D. 124, donația „Cav. De Puscariu”. Exemplar 2: cota 219, nr. inv. 219/19F.V., donație „Academia Română, București”. Exemplar 3: cota E.P. 361, nr. inv. 460/1976, Donația „acad. prof. E. Petrovici”. Exemplar 4: cota D. 960, nr. inv. D. 10333/1966, donație „I. Domșa”.

⁸ Exemplar 1: cota CRV 720/1240, nr. inv. 782/1974. Exemplar 2: cota CRV 858/1248, nr. inv. 924 / 1976. Exemplar 3: cota CRV 272 / 1240, nr. inv. 300 / 1969; Exemplar 4 aflat în fondul „T. Cipariu”: Ms. rom. 586 / 1–3, nr. inv. 586 / 1967.

⁹ Are pe ultima pagină semnătura olografă „Ioannes Hatzeg, 1826” (cota D. 11).

¹⁰ Remarcăm legarea incorectă: a paginii de titlu a *Ortografiei* între p. 96 și 97, a p. I–VI din prefața *Ortografiei* între p. 100 și 101, respectiv a p. VII–VIII între p. 103 și p. 1 a dicționarului propriu-zis.

respectiv p. 97–102 (paginile de la 81 la 96 reproducând fără modificări *Orthografia*, 1819), în timp ce în 2 exemplare (BCU – ex. 5 și 6) textul cu modificări se încadrează între p. 54–96, restul de pagini, de la 97 la 190 [sic!], reproducând aceleași lucrare, *Orthografia*.

În susținerea afirmației noastre referitoare la circulația unei variante a *Dialogului* cu modificări, avansăm următoarele elemente:

(1) Paginarea. Exemplarele marcate sub D₁ înregistrează o paginație greșită¹¹, și anume p. 190, în loc de p. 102, în timp ce în cele grupate sub D₂, cu excepția ex. 5 și 6¹² din colecțiile BCU, paginația este indicată corect, și anume p. 102.

(2) Aranjarea în pagină. În D₁, cele două coloane, și anume textul redactat în scriere etimologizantă, respectiv cel cu slove chirilice, sunt separate printr-o linie verticală simplă, în timp ce în D₂ acestea sunt despărțite printr-o linie verticală dublă identificată fie între p. 54–80 și 97–102, respectiv pentru ex. 5 și 6 din colecțiile BCU între p. 54–96. Tot aici notăm existența unor diferențe între cele două variante în ceea ce privește alinierea textului. De exemplu, alternanța de replici de tip întrebare–răspuns este pusă în evidență în D₁ prin prezența unui rând alb sau a mai multor rânduri albe, în timp ce în D₂ aceste rânduri albe sunt în mare parte eliminate. Remarcăm, de asemenea, deplasări de cuvinte sau silabe de pe un rând superior pe imediat următorul¹³.

(3) Prezența/absența unor semne diacritice, de ortografie și de punctuație în D₁, respectiv în D₂, în notarea aceluiași cuvânt.

Enumerăm în continuare (primul exemplu identificat în D₁/al doilea exemplu identificat în D₂):

- –/+ oxia: **сѣнт/сѣнт** (p. 54), **саѣ/сáѣ** (p. 77), **нѣскѣтъ/нѣскѣ'тъ** (p. 76);
- –/+ varia: **ши/шй** (p. 54, 99);
- –/+ vrahia inversă: **аѣ/áѣ** (p. 80);
- –/+ ison: **ѣсте/ѣсте** (p. 55);
- +/- vrahia: **ѣнкю/ѣнкю** (p. 55);
- vrahia inversă/ison: **ѣнтерѣс/ѣнтерѣс** (p. 78);
- ison/vrahia: **ноѣ/ноѣ** (p. 78);
- marcarea diferită a silabei accentuate: **ѣтѣфанѣс/ѣтѣфанѣс** (p. 102);
- scrierea fie cu **w**, fie cu **ѣ**: **áдáѣс/áдáѣс** (p. 76);
- scrierea cu **ѣа** sau cu **ѣа**: **днн прѣнчѣа лѣр/днн прѣнчѣа лѣр** (p. 61);
- +/- accent grav: **cuvéntà/cuvěnta** (p. 80);
- –/+ accent ascuțit pe grafemul **e**, ce corespunde lui [ea]: **gramaticescà/gramaticěscà** (p. 76, 80);

¹¹ Aspect sesizat și în BRV, vol. III, p. 462. Aceeași greșeală de paginație e prezentă și în textul apărut în 1819.

¹² Aceste exemplare, în ciuda faptului că au o paginație greșită (p. 190 – sic!), le-am încadrat sub D₂ datorită porțiunii de text în care s-a intervenit.

¹³ A se vedea, de exemplu, p. 54, 55, 76, 99, 101.

- +/- semne diacritice în textul redactat în grafie etimologizantă: *lățită/lațită* (p. 76), *ênsusiri/ênsușiri* (p. 76), *dice/đice* (p. 76, 79), *sunt/sùnt* (p. 77), *carșilor/cârșilor* (p. 80), *carșile/cârșile* (2 ocurențe, p. 97), *serbi/sérbi* (p. 97), *parșile/pârșile* (p. 97);
- marcajul vb. *a fi*, fie prin accent grav, fie prin semn diacritic¹⁴: *fi/fî* (p. 55);
- -/+ consoane geminate: *gothicae/gotthicae* (p. 99), *gothicam/gotthicam* (p. 99);
- scrierea separată a articolului¹⁵ de substantiv în D₁, respectiv împreună cu substantivul în D₂: *đile le/đilele* (p. 77), *quare le/quarele* (p. 77, 78), *inceputu l'/inceputul'* (p. 77), *lăudate le/lăudatele* (p. 78), *a le/ale* (p. 79), *pretinu lui/pretinului* (p. 79), *cuvênte le/cuvêntele* (p. 79), *lucruri le/lucrurile* (p. 79), *sciêntie lor/sciêntielor* (p. 80);
- scrierea diferită a aceleiași unități lexicale: *seuls' au* (p. 77), *scriue/scrie* (p. 77), *le ail/léi* (p. 77), *aquéa/aqéa* (p. 78);
- neconcordanța între semnele de punctuație din cele două variante: virgulă/punct și virgulă (rândurile 6 și 24, p. 79; rând 19, p. 80), virgulă/punct (rând 28, p. 97; rând 9 din notă, p. 99), virgulă/două puncte (rând 1 din notă, p. 102);
- prezența/absența unui spațiu alb (blanc) în structura „pron. pers. neacc. + vb. aux. *a avea*”: *l' au băgat/l'au băgat; l' au făcutu/l'au făcutu* (p. 79);
- marcarea sau nemarcarea cratimei la despărțirea în silabe: *cuvênte le/cuvênte-le* (p. 78), *în-tră/în tră* (p. 79);
- scrierea diferită a cifrelor romane: *IIII/IV* (p. 77) ș.a.m.d.

Toate aceste aspecte enumerate mai sus arată indiscutabil circulația în paralel, din punct de vedere grafic, a două texte: unul „fără modificări”, iar altul cu modificări parțiale¹⁶.

3. Variații de scriere în textul *Dialogului* „fără modificări” (D₁)

Pentru analiza noastră am ales să ne oprim la varianta care reia „fără modificări” *Dialogul* tipărit la 1819 (varianta-text de sub D₁), deoarece este un text care a apărut în timpul vieții autorului, beneficiind, așadar, de revizia și corectura acestuia, în timp ce despre varianta-text de sub D₂ putem doar presupune, în momentul de față, că intervențiile ar fi fost operate de către Alexandru Teodori¹⁷. În continuare, vom ilustra câteva dintre variațiile de scriere identificate în structura uneia și aceleiași unități lexicale în textul redactat cu ortografie etimologizantă.

- în subst. *îndoială*, [ia] este redat fie prin *é* (*indoélă*: 4 ocurențe), fie prin *e* (*indoelă*: 2 ocurențe): *Nu pote fi indoélă* (p. 63); *afară de indoélă lucru mi se pare* (p. 64); *numai aquelu póte prêmire indoélă* (p. 75); *sî potă quineva prêmire indoélă* (p. 94); *de aquésta nu am indoelă* (p. 54); *nu escu (sùnt) fôră indoelă* (p. 54);
- în subst. *cărșile*, [ăș] este redat fie prin *a* cu diacritic, *ă*, fie prin *a* neaccentuat, în timp ce [t] este redat fie prin *ț*, fie prin *ti* – *cărșile* (4 ocurențe), *cartile* (2 ocurențe),

¹⁴ O apreciem drept eroare tipografică.

¹⁵ Notăție tributară lui Samuil Clain.

¹⁶ Subliniem aici că nicăieri în literatura românească de specialitate nu am găsit semnalată această situație.

¹⁷ Vezi prezența consoanelor geminate, cf. Huțanu 2003, p. 137.

cărțile (1 ocurență), *Carțile* (9 ocurențe), *carțili* (1 ocurență): *scriea Latinii séu Romanii Cărțile sale* (p. 55); *au intogmit cărțile Slovenesci* (p. 93); *Cu cărțile quele mai sus đise* (p. 94); *que din Cărțile Slovene besericesci* (p. 96); *pinô ađi este in Cărțile Latine* (p. 58); *Romanii quei vechi tote Cărțile in linba Latină que Gramaticescă le scriea* (p. 62); *Cărțile din vécul' quelu scrise* (p. 58); *quare o citescu in Cărțile Latine* (p. 56); *quare è in Cărțile Latinesci* (p. 57); *ađi se vede in carțile Latine* (p. 61); *in Cărțile quele Besericesci numai o Dialectă este* (p. 70); *se citescu in Cărțile quele* (p. 72); *in quare se scriuea carțile* (p. 75); *si přécépă bene linba que đin Cărțile Slovenesci* (p. 96); *pinô vor scrie Sêrbii carțile sale* (p. 97); *qua carțile sale si le scriuă in linba sa poporană* (p. 97); *nu se află in carțili*¹⁸ *Latine* (p. 74); *o făcea mai alesu cu intorquerea carților de pre Grecie pre Latinie* (p. 80);

- pentru subst. *zilele*, notăm, pe de o parte, atât scrierea împreună, cât și separată a substantivului cu articolul definit (1 ocurență/6 ocurențe), iar, pe de altă parte, redarea lui [z] fie prin *di* (1 ocurență), fie prin *đ* (6 ocurențe): *multime multă de Romani ducea in dălele lui Justinianu in sclavie* (p. 90); *in đile le Imperatului Traianu* (p. 63); *pinô mai in đile le nostre* (p. 69); *pinô in đile le aquelui mare Orator al Romanilor* (p. 77); *in đile le* (p. 85, 87, 88);
- în subst. *bărbați*, [ã] este redat fie prin *a neaccentuat* (1 ocurență), fie prin *a* cu diacritic, *â* (2 ocurențe): *Mulți barbati invetiati* (p. 71); *predându, si ucigënd pre toti, quarii vedea, fôră desclinire, bărbati, muieri, tēneri, bêtrâni si prunci* (p. 90); *toti bărbatii quei înțelepți, iubitori de adevêru* (p. 100);
- subst. neologic *națion*, terminat sau nu în *-u*, e redat când cu majusculă, când cu minusculă: *furô invinse de Romani, si se fecerô un nationu cu Romanii* (p. 70); *poporele quele invinse, si adunate la un nation cu Romanii invingitori* (p. 70); *đin Cărți cuvēnte de ale popórelor Italiei quelor adunate intrun Nation cu Romanii* (p. 84); *poporosul' nation al Vinidelor au seđutu* (p. 86);
- în subst. *față*, [t] e redat fie prin *ci* (1 ocurență), fie prin *ç* (6 ocurențe): *cu altă faciē se află* (p. 56); *cu atânta funingine au acoperit boerésca lor façiē* (p. 72); *cu strălucire i se veđu Latina lui façiē* (p. 72); *Peliția tuturor le este albă, pirul' galben, trupu inaltu, fația frumósă* (p. 98); *in Illyrico Sacro Tom. 3. fația 90* (p. 100); *Daniel Papebrochius in Propileu lunei lui Maiu fația 236. dice* (p. 101);
- în cazul subst. *limbă* (+/- articol, N-Ac, D-G), identificăm alternanța grupului consonantic *-nb-/-mb-*: *linba, linbei, limbă* (225 de ocurențe), față de *limba, limbă, limbile* (12 ocurențe): *Dialogu Pentru inceputul linbei Română* (p. 54); *Linba Italiană anchê mult s'au amestecat cu cuvēnte de a Langobardilor* (p. 64); *nêquē odată n'au fostu limba Latină asiē in flóre precum in đisul' vécu* (p. 58); *cu multu mai tare s'au strămutat limba Romană prin linba aquelor ghēnte Nemțesci* (p. 64) ș.a.m.d.;
- pronumele personal *lor* apare sub forma *lor* (31 de ocurențe), respectiv *loru* (4 ocurențe): *in scripturile lor* (p. 54); *Pentru aquéa parēntii lor* (p. 59); *dela mumele lor* (p. 60); *đin pruncia lor* (p. 61); *inima que boerescă alor* (p. 65); *strămoșii lor* (p. 66); *in Besericile lor* (2 ocurențe, p. 68); *in rugăciunile lor* (p. 68); *tēnerimea lor* (p. 68); *au acoperit boerésca lor façiē* (p. 72); *au avutu in gura lor* (p. 73); *linba lor neauđită* (p. 89); *ingrețiăsânduse de vorba lor* (p. 89); *Lôcașul lor quel vechiu* (p. 98); *cu tote plecarile loru* (p. 54); *nume le loru* (p. 59); *in linba loru* (p. 90); *asupra linbei loru* (p. 100) ș.a.m.d.;

¹⁸ Formă de plural moldovenesc.

- în unitatea lexicală **puțin**, ce detașează valori morfologice diferite (pronume sau adjectiv pronominal, respectiv adverb), [ț] este redat fie prin *ç*, fie prin *ci* – **pucinu**, **pucini**, **pucine** (3 ocurențe), **puțin**, **puțină**, **puține** (8 ocurențe): *te aflai avându puțin regađiu* (p. 54); *Românii puțin se pot înțelege* (p. 63); *Italianii, Spaniolii, si Francii puțin se pot înțelege* (p. 71); *nu mai puțin chiaru este* (p. 71); *cu nu puține vécuri au tráitu* (p. 78); *cu puțină schimbare se află* (p. 84); *cu nêque o literă mai puțin* (p. 94); *chê intră Sêrbi puçini se află* (p. 96); *Nu mai pucini ani petreceua* (p. 59); *quare mai mult, quare mai pucinu* (p. 65); **Pucine** cuvênte Latine (p. 71) ș.a.m.d.;
- în adj. **gramaticescă**, [ea] e redat fie prin *e* (8 ocurențe), fie prin *é* (16 ocurențe), în timp ce [ã] e redat fie prin *a* cu diacritic, *â*, fie prin *a* neaccentuat: *au doră toți soldatii Romani pinô si quei mai de josu sciea linba Gramaticescă?* (p. 61); **gramaticescă** (tote Cartile in linba Latină que **gramaticescă** le scriea (p. 62); in Besericile lor tot deuna s'au țenutu linba Latină que **Gramaticescă** (p. 68); sunt comune (de obșce) ei cu linba Latină que **Gramaticescă** (p. 74); a linbei Latină quei **Gramaticescă** (p. 75); linba Latină que din Cârți este mestșugită, **Gramaticescă** (p. 76); Latinus au fost quel ântea incepitor a linbei Latină quei **Gramaticescă** (p. 80); doă linbi au fostu la Romanii quei vechi: una **Gramaticescă**, séu a invetiati lor, si alta a poporu lui (p. 58); linba Latină que mestșugită, séu **Gramaticescă** (p. 60); forte mulți dintră Romani sciea linba Latină que **Gramaticescă** (p. 61); numai in linba Latină que **Gramaticescă** scriea Cârți (p. 62); se scriserô in linba Latină que **Gramaticescă** (p. 62); nu se audea in Besericile lor, in rugăciunile lor altă linbă, fôră linba Latină que **Gramaticescă** (p. 68); ténertimea lor se invetiata linba Latină que **gramaticescă** (p. 68); neque au invetiatu linba Latină que **Gramaticescă** (p. 69); se citescu in Cartile quele in linba Latină **Gramaticescă** (p. 72); a se mai face queva semnată adaugere la linba Latină que **Gramaticescă** (p. 77); s'au urđitu linba Latină que din Cârți, seu **Gramaticescă** (p. 77); l'au băgat in linba Latină que **Gramaticescă** (p. 79) ș.a.m.d.;
- în unitatea lexicală **nouă**, [oa] e redat fie prin *ó* (4 ocurențe), fie prin *o* (4 ocurențe): *au facutu linbă nouă Italiană* (p. 65); *aquéstă nouă a Italianilor* (p. 66); *si cu nouăsi nouă străluciri dirésă* (p. 77); *altele éró nouă intribuéntiaua* (p. 70); *cuvênte nouăseu pronuntia nouă* (p. 70); *este linbă nouă* (p. 96);
- în forma pronominală (adj. pron.) **toate**, [oa] se realizează fie prin *ó* (1 ocurență), fie prin *o* fără accent (20 de ocurențe): **tôte** aquele cuvênte Latine (p. 69); *inpreună cu tote plecarile* (p. 54); *quât tote quele cu lesnire le grăea* (p. 59); *Romanii quei vechi tote Cartile* (p. 62); *qua ei tote orașele, si tote satele Daciei si le țenă* (p. 63); *Românilor intru tote asemene au fostu* (p. 67); *din tote alte destinpte linbi* (p. 70); **Tote** cu aquè târie (p. 75); *inquietu au invinsu tote popórele* (p. 76); *de tote lucrurile quele vechi* (p. 79); *sfirsênduse tote cuvêntele linbei* (p. 81); **tote** cuvêntele mai de mult (p. 81); **tote** cuvêntele astădi se sfirsescu in vocale (p. 81); **tote** cuvêntele esea in vocală (p. 81); **tote** cuvêntele au fost datină (p. 82); **tote** cuvêntele se sfirsesc in vocală (p. 82); **tote** țenuturile (p. 91); **tote** apoi se socotirô (p. 93); in **tote** popóră le Slovenesci (p. 94); **tote** aquele mârte natione (p. 95) ș.a.m.d.;
- elementul lexical **nici** se regăsește în trei variante grafice distincte – **nêque** (24 de ocurențe), **neque** (3 ocurențe), **nêquè** (7 ocurențe): **nêque** unul nu aflu (p. 55); **nêque** cu unul nu m' am intêrnitu (p. 55); **nêque** cumu nu sunt (p. 56, p. 89); *fôră de nêque o dovédă vor adauge* (2 ocurențe pe p. 56); **nêque** a citire nu sciea (p. 59);

nèque nu si au batutu (p. 65); *nèque nu se află* (p. 78); *nèque nu putemu* (p. 78); *nèque odată* (p. 61, p. 65, p. 96, p. 101); *nèque un sonu* (p. 82); *nèque amù* (p. 85); *nèque Slovenii, nèque linba lor* (p. 85); *nèque la locurile [...] nèque pre uscat* (p. 88); *nèque linba [...] nèque cu numele* (p. 100); *nèque o dovedă* (p. 86); *nèque o indoéla* (p. 90); *nèque din quei* (p. 88); *nèque o literă* (p. 94); *nèque una defăimare* (p. 96); *nèque quei que* (p. 97); *neque o împărtăsire [...] neque au invetiatu linba* (p. 69); *nèquè odată n'au fostu* (p. 58); *nèquè quât è mai mică* (p. 63); *nèquè odată nu vor fi vederóse* (p. 72); *nèquè in linba Latină que Gramaticescă, nèquè in que Italiană, nèquè in que Spaniolă, neque in que Francică, nèquè intru alte linbi nóui cunoscute* (p. 73) ș.a.m.d.;

- adv. **încă** este reprezentat, de asemenea, prin trei forme grafice, și anume **anche** (1 ocurență), **âncă** (2 ocurențe), **ânche** (1 ocurență): *Cicero anche ăice* (p. 60); *Linba Italiană âncă mult s'au amestecat* (p. 64); *si aquum ânche numai in țerile quele supuse* (p. 69);
- în conj. **să**, [ă] este redat prin *-i* (1 ocurență), *-ă* (1 ocurență), *-i* (peste 50 de ocurențe): *qua să si schimbe linba que vechiă* (p. 65); *Rogu te sî mi ajuti a me desceptă* (p. 54); *quare de ajunsu sî fi descurcat lucrul' aqestu* (p. 55); *Si auđimu aquum pe Strabo* (p. 87) ș.a.m.d.;
- conj. **și** este redată prin trei grafeme, și anume **si** (270 de ocurențe), **și** (6 ocurențe), **sî** (1 ocurență): *Pe Români și numele, si factura, inpreună cu tote plecarile lor quele firesci ii vedesce a fi vițe de Romanii quei vechi* (p. 54); *De aquî Gepedele apucaró Singedonu, sî Sirmiu cu invecinatuł ținutu si din quóque, si din colo de Dunăre unde si aquum locuesc* (p. 99) ș.a.m.d.;
- conj. disjunctivă **sau** apare fie ca **séu** (peste 40 de ocurențe), fie ca **seu** (7 ocurențe): *sciea Latinii séu Romanii* (p. 55); *lunga petrecere a Români lor cu multe ghênte séu popóră varvare* (p. 56); *póte le inprumutaró dela vicinii Sërbi seu Sloveni* (p. 85); *linba lor neauđitá la Romani seu Italiani* (p. 89) ș.a.m.d.;
- notarea în paralel atât a prep. **pe** (9 ocurențe), cât și a lui **pre** (27 de ocurențe): *Pe Români și numele, si factura* (p. 54); *cu aquéstă linbă au venit strămosii Românilor dela Roma in ăile le Imperatului Traianu, quarele batěndu pe Decebalu Domnul' Dacilor* (p. 63); *Macar che forte mulți dintră Romani sciea linba Latină que Gramaticescă, mai virtos in Roma, si pre la cetațile quele mai insemnate* (p. 61); *Linba Italiană ânchê mult s'au amestecat cu cuvěnte de a Langobardilor, dupó que aqesti au cuprěnsu pre Italiani* (p. 64); *strămosii Românilor n'a fostu qua alte colonii Romane pre aire trâmise* (p. 65); *De ar fi avutu Varo prelegiu mai pre largu* (p. 79) ș.a.m.d.;
- în vb. **a putea**, [oa] se realizează fie prin *o neaccentuat*, fie prin *ó – pote* (6 ocurențe), **póte** (5 ocurențe): *quare nu se pote invetiă* (p. 58); *nu pote si o invetie* (p. 58); *Nu pote fi indoélă* (p. 63); *quât mai se pote ăice* (p. 65); *nu i se pote crede* (p. 78); *němene nu pote sí facă aquéa* (p. 82); *Se póte ăice* (p. 56); *Quine póte daré visă* (p. 57); *numai aquelu póte přemire* (p. 75); *nèque o indoéla nu póte fi* (p. 90); *Dequi póte el cu přefacere au ăisu* (p. 96) ș.a.m.d.;
- în cazul formelor *a zice, a auzi* (și a derivatelor acestora), [z] este redat fie prin *di* (7 ocurențe), fie prin *đ* (53 de ocurențe): *Aquelas Quintilianu la đisa Carte* (p. 60); *que se đice Latium* (p. 76); *in Cartea que despre linba Latină [...] đice* (p. 79); *que vrei sí đici* (p. 84); *Daniel Papebrochius [...] đice* (p. 101); *de quand è lumea nu s'au audit* (p. 100); *aquéstă se đice linbă invetiată* (p. 55); *dachê linbile aquum đise*

(p. 56); *Asiè darè se cade si dicemu* (p. 57); *Quintilianu la disa Carte [...] dice* (p. 60); *au fostu ñise* (p. 62); *cuvèntele ñisilor Capitani* (p. 62); *au ñicevi* (p. 63); *s'au ñisu eta* (p. 77); *Varo, ñisei* (p. 79); *La Romàni, ñic* (p. 82); *Que ai ñisu* (p. 82); *dupò aquéa s'au ñis Italianà* (p. 84); *asiè in flóre precum in ñisul' vécu* (p. 58) ș.a.m.d.;

- variații de scriere prezintă și vb. **a scrie** (și derivatul său: *descrie*) – **scriue** (6 ocurențe), **scrie** (9 ocurențe): *alta a scriuere* (p. 63); *pinò vor scriue* (p. 72); *in quare se scriuea carțile* (p. 75); *asiè scriue Eutropius* (p. 77); *asiè descriue patria* (p. 86); *scriue Procopiu* (p. 90); *intru aquéstă linbă scriea* (p. 55); *Istoricu va scrie* (p. 62); *in linba Latină que Gramaticéscă scriea Cârți* (p. 62); *nimene nu scriea in linba* (p. 62); *intra popórele aqueste nu se scriea Cârți* (p. 69); *intru quare scrie* (p. 85); *cu neajungere a scrie in trénsa* (p. 93); *pinò vor scrie Sêrbii* (p. 97); *Unde intru aquest chipu scrie* (p. 98) ș.a.m.d.;

Mai mult, variații de scriere notăm și în redarea aceleiași secvențe textuale cu ortografie etimologizantă, respectiv chirilică:

- fricativa surdă (prepalatală) *ș* este redată în corespondentul chirilic prin fricativa sonoră (prepalatală) ж: *Sciu, che la Blaș in Transilvania/Шѣш, къ ла Блаж ѱ Трансильванѣа* (p. 58); *Pentru aquéa paréntii lor, si toti înțeleptii mare câștigă séu grișă purtaua, qua si se rădice scole/Пентрѣ ачѣа пѣринцѣй лвр, шѣ тѣцѣй ѱцелѣпцѣй маре къштѣгъ саѣ грижъ пѣртѣа, ка съ се рѣдѣче скѣале* (p. 59);
- fricativa sonoră dentală *ȝ* este redată în corespondentul chirilic prin fricativa sonoră (prepalatală) ж, în timp ce grupul consonantic *-mb-* este redat prin *-нв-*: *quându, unde, pentru que, cu que mēđlociri s'au intemplatu scaderea aquésta, si stricarea/къндѣ, ѣндѣ, пентрѣ че, къ че межлочѣрѣ саѣ ѱтѣмплатѣ скѣдѣрѣ ачѣста, шѣ стрѣкарѣ?* (p. 56); *tôte aquele cuvènte Latine din ñisele linbi, quare nu se audu in limba Română, sunt din linba Latină que Gramaticéscă, si cu mai sus arétate le mēđlociri băgate/тѣтѣ ачѣле къвѣнте Латѣне дѣн зѣселе лѣнбѣй, кѣре нѣ се аѣдѣ ѱ лѣнба Рѣмѣнѣ, сънт дѣн лѣнба Латѣнѣ чѣ Граматѣчѣскѣ, шѣ къ май сѣс арѣтѣтѣле мѣжлочѣрѣ вѣгѣте* (p. 69); *au scris istoria despre lucrurile Getice pre la mēđilocul' sutei asese dela Cristos/аѣ скрѣс ѣсторѣа дѣспре лѣкрѣрѣле ѣѣтѣче пре ла мѣжлѣкѣл сѣтѣй ашѣсе* (p. 86); *mulți dintră Romani sciea limba Latină/мѣлцѣй дѣнтрѣ Рѣмѣнѣ ѣѣа лѣнба Латѣнѣ* (p. 61) etc.

4. În loc de concluzii

Examinarea conținutului *Dialogului* ne permite să afirmăm că acest text a circulat în epocă sub două variante, și anume una „fără modificări”, respectiv o alta cu modificări reperabile în plan grafic. Axându-ne pe varianta „fără modificări” (D₁), ce reproduce textul publicat de P. Maior în 1819, deoarece acest text a apărut în timpul vieții autorului, fiind, deci, revizuit de acesta, am căutat să punem în evidență variațiile de scriere reperate în notarea unuia și aceluiași cuvânt, variații ce ar putea traduce inconsecvența autorului în redactare.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- BRV = Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*, tom II. 1716–1808, tom III. 1809–1830, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1910, 1912–1936.
- Domokos 1994 = Sámuel Domokos, *Tipografia din Buda. Contribuția ei la formarea științei și literaturii române din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea*, Giula–Gyula, Editura Noi, 1994.
- Huțanu 2003 = Monica Huțanu, *Sistemul ortografic aplicat în redactarea **Lexiconului de la Buda***, în „Ovidius University Annals of Philology”, XIV, 2003, p. 133–139.
- Iorga 1969 = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, vol. II. *Epoca lui Petru Maior – Excursuri*. Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, p. 223–261.
- Lexiconul de la Buda (1825) = Lexicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemtescu quare de mai mulți autori, in cursul a trideci, si mai multor ani s'au lucrat. Seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*, Budæ, Typis et Sumtibus Typographiæ Regiæ Universitatis Hungaricæ, 1825. Ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel Corneliu Leucuța, Lilla Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru. Coordonator Maria Aldea, Cluj-Napoca, 2013.
- Dialogu* = P. Maior, *Dialogu pentru începutul limbei română întră nepotu și unchiu*, în *Lexiconul de la Buda*, p. 54–102 (apărut inițial ca anexă la *Orthografia...*, Buda, 1819).
- Orthografia* = P. Maior, *Orthografia romana, sive latino-valachica, una cum clavi qua penetralia originationis vocum reserantur*, în *Lexiconul de la Buda*, p. 1–53 (apărută inițial la Buda în 1819).
- Școala Ardeleană*, vol. I–II. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1983.

WRITING VARIATIONS IN *DIALOGU PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNĂ ÎNTRĂ NEPOTU ȘI UNCHIU* (THE DIALOGUE BETWEEN NEPHEW AND UNCLE ABOUT THE BEGINNING OF THE ROMANIAN LANGUAGE,), BY PETRU MAIOR. A POINT OF VIEW
(Abstract)

In our paper, we wanted, on the one hand, to draw attention to the simultaneous circulation of two variants of *The Dialogue for a Beginning of the Romanian Language*, meaning a variant “without changes” and another one with changes. On the other hand, we wanted to emphasize the writing variations identified in “without changes” version of *The Dialogue*, which are underlining Petru Maior’s writing inconsistency.

Cuvinte-cheie: *Lexiconul de la Buda, P. Maior, variații de scriere.*

Keywords: *The Lexicon of Buda, P. Maior, writing variations.*

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
aldea_maria@yahoo.com.